

KÜRESELLEŞME İLE DEĞİŞEN GÜVENLİK ALGISI BAĞLAMINDA BUSH DOKTRİNİ

Merve Aksoy

Referans için/To cite this article Merve Aksoy, “Küreselleşme ile Değişen Güvenlik Algısı Bağlamında Bush Doktrini”, İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, İstanbul: Nisan 2016, <http://www.ihhakademi.com/wp-content/uploads/2016/04/Küreselleşme-ile-Değişen-Güvenlik-Algısı-Bağlamında-Bush-Doktrini.pdf>

Giriş

11 Eylül 2001’de Dünya Ticaret Merkezi’ne ve Pentagon’a yapılan saldırılar tüm dünyada aynı etkiyi yaratmış ve birçok kişi için bu olay tarihî bir dönüm noktası olma niteliği taşımıştır. Soğuk Savaş sonrası dönem “Yeni Dünya Düzeni” olarak adlandırılmış ve uluslararası sistemde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) hegemon güç olma iddiasıyla ortaya çıkmıştır. 11 Eylül öncesinde ABD “çevreleme ve caydırıcılık” dış politikası izlerken, 11 Eylül sonrası dönemde ve gelişen yeni güvenlik algısıyla bu politika tamamen değişmiştir. Bu dönemde ABD’nin takındığı dış politika tavrı Francis Fukuyama’nın “*Tarihin Sonu*” tezini destekler niteliktedir. Fukuyama, Hegel’den hareketle bir iddiada bulunup siyasi kurumsallaştırmada insanlığın arayışının bittiğini ilan etmiştir. Bu, tarihin sonu fakat aynı zamanda modernitenin de sonudur.

Bu teze göre, artık ideolojik arayışlar bitmiş ve liberal demokrasi bütün insanlık için tek model olarak ortaya çıkmıştır.

11 Eylül saldırısı sonrasında George W. Bush da bu tezi destekler nitelikte, artık dünyanın eskisi gibi olamayacağını, küreselleşen dünyayla birlikte değişen güvenlik algısına karşı yeni tedbirler alınması gerektiğini vurgulamıştır. Clinton döneminde benimsenen “çevreleme ve caydırıcılık politikası”nın değişen konjktürle birlikte artık pek bir anlam ifade etmediği vurgulanarak Yeni Dünya Düzeni’nde ortaya çıkan yeni güvenlik tehditleri olan terör saldırılarına karşı farklı önlemler alınması gerektiği deklare edilmiştir.

Soğuk Savaş döneminde uluslararası sistemde en bü-

yük tehdidi rakip bloklardaki devletler oluştururken, 11 Eylül ile birlikte ABD, sistemde en büyük tehdidin küreselleşme ile sınırları aşan ve birçok yerde etkin olarak varlık gösteren terör örgütleri olduğunu ilan etmiştir. Bu süreçte ABD, dış politika önceliklerini, tehdit tanımlarını ve savunma politikalarını yeniden yapılandırmıştır. 11 Eylül saldırılarından sonra ABD, yeni ulusal güvenlik stratejisini “*Bush Doktrini*” olarak tanımlanan *pre-emption (önalma)* ve *prevention (önleme)* stratejileri üzerine bina etmiştir. 1 Haziran 2002’de West Point Askerî Akademisi’nin mezuniyet töreninde konuşan George Bush, 11 Eylül saldırılarının ardından o güne kadar kullandığı “terörizme karşı savaş” retorığının ötesine geçerek “iyicil hegemon” yerine açıkça mutlak kontrole (supremacy) dayanan neo-emperyal bir güvenlik anlayışına işaret etmiştir (Aydın, 2003: 3). ABD, yeni güvenlik stratejisinde sistemdeki güvenliği garanti altına almak için artık diğer devletlerin desteğini ve ittifakını aramayacak, hatta bunun da ötesinde tehdit daha doğmadan ona engel olacaktı. Bush bunu yaparken ABD’nin geleneksel realist politikalarına (çevreleme ve caydırıcılık) veya Clinton döneminde moda olan neo-liberal politikalara dayanmayacak, bunun yerine önalma stratejisini vurgulayan yeni-muhafazakâr (*neo-conservative*) politikalar izleyecekti (Aydın, 2003:4).

Bu çalışmada küreselleşmenin güvenlik üzerindeki etkisi incelenip 11 Eylül saldırısından sonra değişen tehdit algısı ele alınacaktır. Oluşan veya yaratılan bu tehdit algısıyla ABD’nin yeni ulusal güvenlik stratejisi irdelenerek Bush Doktrini çerçevesinde uygulamaya konulan önleyici meşru müdafaa hakkı (pre-emptive self-defence) üzerinde durulacaktır. George W. Bush’un Yeni Dünya Düzeni’nde yer alan ve sistemdeki tehdidi başlamadan önce gidermeye yönelik bu önalma ve önleyici saldırı stratejisi, uluslararası hukuk bakımından değerlendirilecek ve küreselleşen terör bahanesiyle sisteme yön verme çabaları üzerinde durulacaktır.

Küreselleşme

Küreselleşme, sosyal bilimler alanındaki en tartışmalı konulardan biridir. Genel olarak küreselleşme kendini sınır ötesi meta, insan, bilgi, para, kültür akışı olarak tanımlamaktadır ve yine bu akışlardan beslenerek devam etmektedir. Ancak küreselleşmenin ne olduğuna dair birçok farklı görüş mevcuttur. Anthony Giddens

küreselleşmeyi dünyadaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması olarak tanımlarken, David Harvey ve James Mittelman zaman-mekân sıkışmasının yanında dünyanın da daralması olarak yorumlamaktadır. Gary Gereffi küreselleşmeyi, küresel ölçekte koordine edilen üretimin sonucu olan küresel meta zincirleri olarak tanımlamıştır. Robert Gilpin’in küreselleşme tanımı ise ticarete ve finansa ulusal ekonomilerin artan karşılıklı bağımlılığı şeklindedir. Mauro F. Guillen de bu süreci, başat aktörler arasında ve dünyada ekonomik, sosyal, siyasal alanlarda karşılıklı bağımlılık ve karşılıklı farkındalık olarak ortaya koymuştur.

Görüldüğü gibi küreselleşmenin birçok yönü ve tanımını bulunmaktadır ve küreselleşme terimi yoğun olarak kullanılmaya başlandığı 1960’lardan itibaren hem popüler hem de akademik literatürde, bir süreci, durumu, sistemi, gücü ve dönemi tanımlamak için kullanılmıştır (Steger, 2006: 25). Buna rağmen küreselleşme sürecini belirleyen dört temel özellik vardır. Birincisi, küreselleşme geleneksel, siyasi, kültürel ve coğrafi sınırları giderek aşan yeni toplumsal ağların oluşturulmasını ve mevcut olanların çoğaltılmasını içermektedir (Steger, 2006: 27). Küreselleşmenin ikinci ve herkes tarafından kabul edilen özelliği ise, toplumsal ilişkilerin ve karşılıklı bağımlılığın giderek yaygınlaşması ve artmasıdır. Üçüncü özellik ise, toplumsal olayların ve faaliyetlerin yoğunlaşarak ivme kazanmasıdır (Steger, 2007: 30). Anthony Giddens’in tanımında işaret ettiği gibi, tüm dünyadaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması, yerel olayların çok uzakta olup bitenler tarafından biçimlendirilmesi ve yerel olayların da çok uzaktakileri biçimlendirmesi anlamına gelmektedir. Bu süreçte “yerel” ve “küresel” iç içe geçmiştir. Küreselleşme sürecini belirleyen dördüncü özelliğe göre; karşılıklı toplumsal bağımlılık sadece ekonomik olarak meydana gelmemektedir. Roland Robertson’a göre, küreselleşme sürecinde insanlar kendilerini küresel bir bütünün parçası olarak görmeye başlamıştır. Bunun en büyük nedeni ise, coğrafi sınırların ve mesafelerin gelişen ve değişen teknoloji ile birlikte öneminin azalması ve insanların birbirileri ile çok daha kolay iletişime geçebilmeleri halidir. Burada kültürün küreselleşmesi söz konusudur.

Hiç tartışmasız genişleyen küreselleşme sürecinde parada, bilgide, insanda ve metada sınır ötesi hareketler giderek artmaktadır. Artan bu hareketler neticesinde

17. yüzyılda Westfalya Anlaşması ile temeli atılan ulus devlet sisteminin günümüzdeki etkisi ve gücüne ilişkin soru birçok kişi tarafından sorulmaktadır.

Westfalya modelinin ortaya çıkması, döneminde çok büyük imparatorlukların ulus ötesi karakterini gölgede bırakmasa da tüm devletlerin kendi geleceklerini belirlemede eşit haklara sahip olması ilkesine dayalı yeni bir uluslararası hukuk düşüncesini giderek güçlendirmiştir (Steger, 2006: 84). Bu kez 1970'lerde küreselleşme eğilimleri güçlenince bağımsız devletlerden oluşan uluslararası topluluk, ulus devlete meydan okur hale gelmiştir. Devletler, anlamını yitirmeye başlayan sınırlarla birlikte ulusal ekonomik hâkimiyetlerini yitirmeye başlamış, ulus ötesi şirketlerin varlığının devletlerin ekonomilerine yön verir hale gelmesiyle de karşılıklı bağımlılık boyutunda gelişen ekonomik ilişkiler siyasi ilişkilere yön verir niteliğe bürünmüştür.

Bu denklemin bir diğer yüzü olarak ortaya çıkan ise, zayıflayan ulus devletlerin gücü yanında Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte ABD'nin lehine işleyen süreç ve bu devletin tek süper güç olma iddiasıdır. ABD'nin bu iddialarını destekleyen en büyük etken kuşkusuz ki küreselleşmede rolü olan büyük Amerikan şirketleridir. Amerikan politikası, 1945 sonrası açık bir uluslararası iktisadi sistem oluşturmak amacıyla Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), Dünya Bankası ve IMF gibi kurumları ve normlarını teşvik etmişti (Nye, 2008: 140). Savaşta yıkılan Avrupa ve Japonya'yı yeniden inşaada rolü olan Amerikan firmalarının lehine işleyen bu düzen, ABD hegemonyası ile küreselleşmeyi bir anlamda özdeşleştirmiştir.

ABD, yeni dönemde hâkimiyetini sürdürmek için küreselleşmenin tüm boyutlarında merkezî bir rol oynamaya çalışmaktadır. Küreselleşmenin dört boyutu (ekonomik, askerî, toplumsal ve çevresel) göz önünde bulundurulduğunda bu durumu Amerika'nın kontrol ettiği merkez-çevre ilişkisinin tüm dünyaya yayılması olarak görmek mümkündür (Nye, 2008). Bu yapı ABD'nin yumuşak ve sert gücüne (*soft power/hard power*) katkı sağlamıştır. Küreselleşmenin etkisiyle ve onu kendi içinde barındırmasıyla elde ettiği güç çerçevesinde bu durum, ABD'nin dış politikada egemen ve tek taraflı -ikili ilişkilere gerek duymayan- bir politika izlemesine neden olmuştur. ABD'nin yakın dönemde dış politikada benimsediği tavrı anlamak için aslında

dış politika kökenlerine ve politik kültürüne bakmak gerekmektedir.

ABD Dış Politikasının Kökenleri

ABD'nin Bağımsızlık Bildirgesi'ne bakıldığında devletin kuruluşunda din, hem siyasetin hem de bağımsızlığın temel yapı taşı olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD'nin kuruluşunda temel düşünce olarak öne çıkan Püritenler, ABD'yi her türlü dinsel baskıdan kurtuldukları ve kendi inançlarına göre oluşturacakları bir ülke olarak görmekteydiler (Sümer, 2008: 122).

Bağımsızlığın kazanılmasından önce de Amerikalılar Tanrı'yı gerçek kralları olarak kabul etmekteydi (McDougall, 1997: 15). Amerika'nın kuruluş felsefesinde din ve siyaset iç içedir ve birbirlerinden ayrı düşünülemez. ABD'nin kurucularından Thomas Jefferson, Amerikalıların Tanrı'nın seçilmiş halkı olduğu inancındaydı (McDougall, 1997: 17). Bu inanç, beraberinde yayılcı bir politika getirmiştir. Benimsediği politikada tek taraflılığa (*unilateralism*) vurgu yapan ABD, eski dünya olan Avrupa ile yeni dünya olan kendisini keskin bir şekilde ayırmıştır. Bu politikası yanı sıra ABD, 1865 ile 1900 yılları arasında sanayileşme ile birlikte kıtada ekonomik bir güç olarak yükselmeye başlamıştır. Sahip olduğu kaynaklar çerçevesinde ülkenin ihtiyaçlarından fazlasını üreterek sermaye fazlasını ortaya çıkarmış ve bunun akabinde de yeni pazar arayışlarına girişmiştir. Monroe Doktrini'nin ardından Roosevelt döneminde ABD, dışa kapalı bir dış politikadan ziyade bölgede güvenliği temin edecek bir dış politika izlemeye başlamıştır. Theodore Roosevelt ile emperyal politika ilk defa gün yüzüne çıkmış ve kendisini ilk olarak Latin Amerika'da göstermiştir. Emperyalizm, ABD'nin kuruluş felsefesinde başlangıçtan itibaren yer alan bir gelenek olduğu için uygulanan bu politika hiçbir zaman yadsınmamıştır. Roosevelt ile başlayan yayılcı politika, Woodrow Wilson ile birlikte yerini ideal bir dünya hayaline bıraksa da kuruluş köklerinde yatan yayılcı politika gereği Wilson da Meksika, Nikaragua ve Haiti'ye askerî müdahalede bulunmaktan kendini alamamıştır. Wilson, idealizmin öncüsü olarak Bolşevik Devrimi'nden sonra Avrupa ve Rusya'nın yaşadığı çalkantılı siyasi hayata ve dünyaya barışın sadece ABD ile geleceğine inanmıştır. ABD, savaş sonrası yeni bir uluslararası düzen kurmak amacıyla oluşturulan Milletler Cemiyeti'ne

de dâhil olmamıştır. Buradan da hâlâ yalnızlık politikası izlediği anlaşılmaktadır. ABD her ne kadar kıta dışarısındaki olaylara müdahale etmek istemesi de Birinci Dünya Savaşı ve büyüyen ekonomisi buna müsaade etmemiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda Avrupa'nın ABD'den aldığı borç ve 1929 Ekonomik Buhranı ile karşılıklı bağımlılık üst safhaya çıkmıştır. Milletler Cemiyeti'ne katılmayan ABD, savaş sonrası savaşın yasallığını ortadan kaldırmak için Briand-Kellogg Paketi'ne öncülük etmiştir. Bu paktta keskin bir dille uluslararası sistemde savaş ve güç kullanımı yasaklanmıştır. Paktın işlevsel olmaması dolayısıyla ortaya çıkan İkinci Dünya Savaşı akabinde ABD dünya siyasetine kalıcı olarak girmeye karar vermiş ve tasavvur ettiği dünyanın temelini Birleşmiş Milletler (BM) Anlaşması ile atmıştır. New York Times'ın siyaset analizcisi David Sanger, savaş sonrası tarihin nasıl değiştiği konusunda kaleme aldığı baş sayfadaki yazısında şu ifadelerle yer vermiştir:

Yarım yüzyıldan uzun bir zamandır BM, ABD'nin kendi istediği şekilde bir dünya yaratma çabasının temel aracı; müttefikleri ile birlikte insan hakları, nükleer denemeler veya çevre gibi konularda kendi değerlerini ısrarcı bir şekilde yansıttığı ve çıkarları doğrultusunda yönlendirmek için zorladığı ana form oldu.

Küreselleşme ve Uluslararası Güvenlik Bağlamında Terör

Terörizm ve küreselleşme arasındaki ilişkinin tanımlanması çok zordur ve her iki terim de kendi içerisinde farklı anlamlara sahiptir. Terörün küreselleşmeden daha eski olduğu düşünülürse, küreselleşmenin doğrudan terörizme sebep olmadığı açıktır ancak küreselleşme ile yeni boyutlar kazandığı da kesindir.

Küreselleşme hemen her bakımdan, ekonomik, teknolojik, kültürel, hatta dilsel düzeylerde büyük ilerlemelere zemin hazırlamış olsa da siyasi ve askerî açılardan etkili otorite hâlâ devlettir (Hobswanm, 2007: 11). Yine de teritoryal devlet, son otuz yılı aşkın bir süredir çeşitli sebeplere bağlı olarak silahlı güç üzerindeki geleneksel tekel konumunu kaybetmiş durumdadır ve devlet örgütü ile devlet dışı örgütlenmeler arasındaki dengenin değiştiği rahatlıkla söylenebilir (Hobswanm, 2007: 13).

En basit tanımıyla son elli yıldır terörizm, küçük silahlı gruplar tarafından politik sonuçlar elde etmek için şiddet kullanımı anlamına gelmektedir. Terörizm, kişinin işlediği suçla oluşan şiddetten farklıdır ve içeriği zamana ve mekâna göre değişiklik göstermektedir.

20. yüzyılda aktif olan terör eylemleri ile günümüzdeki eylemleri karşılaştırmak ve bunlarla eski yöntemlerle mücadele etmek mümkün değildir. Ekonomi-politik yönden, tekno-kapitalizmin post-endüstriyel doğumu, ulus devletin sistemdeki gücünün azalması ve pazarın artan gücü ile tanımlanmıştır. Küresel ulus ötesi şirketler ve ulus devlet birimlerinin sistemdeki etkinliklerinin azalması, sisteme pazarın hâkim olmasına zemin hazırlamıştır. ABD'nin 11 Eylül saldırılarına verdiği cevap, sistemde küreselleşme ile düşüşte olan ulus devlet fikrine önemli bir cevap niteliğindedir (Kellner, 6). Ulus devletin azalan gücüne rağmen, uluslararası arenada etkisi ve görünürlüğü devam etmiştir (Strange, 1997: 365).

Küreselleşme analizlerinin güvenlik kapsamı içerisindeki değerlendirmelerine günümüz ulus devletlerinin sistemde sahip oldukları durum göz önüne alınarak bakıldığında, bu çerçevedeki güvenlik tanımlamasının oldukça karmaşık ve çok yönlü bir kavram olduğu görülecektir. Geleneksel ulusal güvenlik stratejileri ve tanımları ile ulusal sınırları aşan yeni tehditleri tanımlamak mümkün değildir. Bu bağlamda uluslararası terörizm, sistemde yeni ve hayli üzerinde durulması gereken bir kavramdır. Bu yüzden uluslararası terör, küresel dünyada ulus devletlerin yüzleşmek zorunda oldukları bir kavramdır. Zira uluslararası terör, yalnızca bir devlete ve onun güvenliğine zarar vermez, aynı zamanda uluslararası güvenliği de tehlikeye atar.

Sistemdeki devletlerin çoğu yıllardır terör tehdidine tanıklık etmektedir. Birçok devlet, terörün yol açtığı tehlike ve yıkımın nelere mal olduğunu bilmesine rağmen, "küresel terör" ancak 11 Eylül 2001'de ABD'ye yapılan saldırı ile tüm devletlerin gündemine oturan biricik güvenlik konusu olarak ortaya çıkmıştır. Bu saldırı, "uluslararası terör" denilen kavramın görünürlüğü ve sistemdeki etkileri açısından bütün devletler için bir dönüm noktası olmuştur.

Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'u hedef alan saldırıların el-Kaide tarafından düzenlendiği ilan edildikten sonra, George W. Bush'un tuhaf bir biçimde yeni bir

haçlı seferi başlattıklarını açıklaması *Medeniyetler Çatışması* tezinin teoriden pratiğe geçişinde tetikleyici olmuştur (Önal, 2010: 44). Bu saldırılar sayesinde ABD, 1970'lerden itibaren uygulamaya koymak istediği agresif dış politikayı sistemde uygulayacak ortamı bulmuştur. Bush yönetimi bunu -kendi tabiriyle- önce İran, Irak, Kuzey Kore gibi "haydut devletleri"ni kitle imha silahlarına sahip olduklarını ileri sürerek, sonra da teröre destek veren ülkelerden oluşan bir "şer eksenini" yaratarak meşrulaştırmaya çalışmıştır. İşte bu ortamda gündeme gelen 11 Eylül olayı aslında zaten değişim geçiren ABD dış politika araçlarının kullanımı için mükemmel bir ideolojik altyapı oluşturmuştur (Önal, 2010: 44). Bu durum dönemin ABD yönetimine ülkenin genel güvenlik stratejisini istediği şekilde değiştirme imkânı vermiştir.

11 Eylül'ün yarattığı bu ortamda ABD, el-Kaide'yi destekleyen Afganistan'daki Taliban yönetimine son vermek için bu ülkeye girmiştir. 11 Eylül saldırısından sonra Başkan Bush'un belirlediği saldırgan dış politikanın ilk sinyalleri, 1 Haziran 2002'de West Point Askerî Akademisi'nin mezuniyet töreninde artık terörizme karşı savaşın boyutunun değiştiği ve değişen güvenlik ortamıyla birlikte mutlak kontrole (*supremacy*) dayanan bir dış politika izleyeceklerini deklare etmesiyle ortaya konmuştur. Buna göre ABD, ortaklaşa güvenliği garanti altına almak için artık büyük devletlerin ittifakını aramayacak ve tehdit olarak algıladığı herhangi bir duruma karşı doğrudan müdahale edecektir. Bu yapılırken de ABD'nin gelecekteki realist politikalarına (çevreleme ve caydırıcılık) veya Clinton döneminin stratejik ortaklık, çok taraflı iş birliği gibi politikalarına dayanılmayacak; bunların yerine *önalma* stratejisini vurgulayan yeni muhafazakâr politikalar izlenecektir (Aydın, 2003: 3). Hegemonik istikrar arayışında olan Bush yönetimi, bir taraftan demokrasinin araçsızlaştırılmasını önceleyip bunu ABD'nin güvenliği ve şekillendirmeye çalıştığı uluslararası sistemin istikrarı için bir amaç olarak belirlerken, diğer taraftan çok taraflılığı, uluslararası örgütleri ve uluslararası iş birliğini önemsemeyen yöntemlerle uluslararası normatif düzenin özellikle Soğuk Savaş sonrasındaki kazanımlarını ciddi biçimde tehlikeye atmıştır. Bush yönetimi, idealist bir imaj çerçevesinde, kendi ben-merkezli ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek için realist bir dış politika gündemi sürdürmüştür (Ağır, 2007: 80).

2002 yılında ilan edilen Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi'nde açık olarak dünyanın yeniden şekillendirilmesi gerektiği ve sistemdeki güvenliği sağlayacak tek bir modelin kaldığı, bu modelin de özgürlük, demokrasi ve serbest girişim olarak tanımlanabileceği belirtilmiştir. Bush'un kurduğu bu cümle, Fukuyama'nın Tarihın Sonu tezini destekler niteliktedir.

Başkan Bush kendi dönemimde dış politikasında benimsediği tavrı, "önleyici savaş" stratejisi olarak tanımlamıştır. Bush Doktrini'nde öne çıkan ancak ABD'nin daha önce dış politikasında uygulamadığı kavramlar vardır. Bush dönemi dış politikasının temelini oluşturan kavram ise *önalıcı kuvvet* (*pre-emptive strikes*) kullanımıdır. Önleyici savaş, ABD'nin menfaatlerine tehdit oluşturduğu varsayılan ülkeler veya gruplar karşısında başvurulacak meşru ve tercih edilen bir savaş metodu olarak esas alınmıştır (Cural, 2011: 159). Bush, dış politika yapımını bu kavrama oturtmuş ve bu tanımla birlikte, herhangi bir olası terör saldırısını beklemektense, terör eylemcilerinden önce davranarak tehdidin önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Terörizm ve kitle imha silahı üretimi arasındaki bağlantı fark edildiğinde, tehdit daha kendini göstermeye başlamadan önleyici müdahale ile onu kaynağında yok etme düşüncesini meşrulaştırmaya çalışmıştır (Cural, 2011: 159).

Uluslararası Hukukta Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı

Meşru müdafaa hakkı genel olarak iki kaynaktan beslenmektedir. Bunlardan biri BM öncesinde sistemde varolan ve devletlerin uygulamaya çalıştığı uluslararası örf ve âdet hukuku ve günümüzde sistemi hukuksal olarak düzenleyen BM Anlaşması'nın 51. maddesidir. Fakat meşru müdafaa hakkı devletlerce ve akademisyenlerce tartışılan bir konu ve kavramdır. Meşru müdafaa hakkını sınırlı çerçevede değerlendirenler olduğu gibi geniş yorumlayan yazarlar, akademisyenler, hukukçular ve devlet adamları da vardır. Önleyici meşru müdafaa hakkı ne yeni bir düşünce ne de Bush yönetimi tarafından icat edilen bir terim ve müdafaa çeşididir. Bu kavram, BM Anlaşması yapılmadan önce sistemde kendiliğinden gelişen uluslararası örf ve âdet hukukunda yerini almıştır. Örf ve âdet hukukunda yerini alan bu doktrin *Caroline Olayı* (1837) ile anılmaktadır. Caroline Olayı'na ilişkin olarak dönemin ABD Dışişleri Bakanı Daniel Webster tarafından

ortaya konan bir tanım vardır. Bu tanıma göre; “*Ani, karşı konulmaz, başka bir araç seçimine ve düşünmeye imkân bırakmayan bir meşru müdafaa zaruretinin olduğunun*” kanıtlanması ve “*meşru müdafaa zarureti ile haklı görülebilecek bir eylem, bu zaruret ile sınırlı olmalı ve kesinlikle bu kapsam dâhilinde kalmalıdır.*” Webster tarafından formüle edilen bu tanımda, önleyici meşru müdafaa da dâhil olmak üzere, hukuki bir meşru müdafaa hakkı gereklilik, orantılılık ve aciliyet kriterlerine uygun olmalıdır (Arend, 2003: 91).

51. maddeyi dar yorumlayanlar açısından meşru müdafaa hakkı için silahlı bir saldırı olması gerekmektedir. Dolayısıyla bir devletin kendisine bir saldırı olmadığı sürece kuvvet kullanma yetkisi yoktur. Meşru müdafaa hakkının dar yorumlanması gerektiği ile ilgili olarak Sertaç Başeren şöyle demektedir: “*Böyle bir hakkın varlığı, muhtemel saldırganın bu konudaki niyetlerini kesin bir şekilde ortaya çıkarmasını gerektirir. Belki de hiçbir zaman kesin olarak ortaya çıkarılması mümkün olmayan saldırı niyetinin varlığına karar verilirken yapılacak bir hata, uluslararası barış ve güvenliğin korunması bakımından kabulü imkânsız tehlikeler doğurur. Örfi meşru müdafaa hakkı, kullanılan kuvvetin tehdide oranlı olması gerektiği ilkesine dayanır. Önleyici faaliyetlerin genel olarak oranlılık ilkesine ters olduğu söylenebilir.*” Meşru müdafaa hakkının dar yorumu, saldırgan devletin ilk vuruş hakkını korur. 51. maddeyi geniş yorumlayanlar ise bir saldırı gerçekleşmeden, o saldırının durdurulması için önleyici olarak kendilerini müdafaa hakkına sahip olduklarını vurgularlar. Bu maddeyi geniş yorumlayanlar içerisinde de farklı görüşler mevcuttur. Geniş yorumlayanlardan Stephen Schwebel, *Nikaragua Davası*’nda 51. madde hükmünün metinde “*eğer ve sadece eğer silahlı bir saldırının vukuunda*” kelimeleri varmışçasına yorumlanmaması gerektiğini; bu hükmü hazırlayanların uluslararası örf ve âdetten kaynaklanan kendini koruma hakkını bertaraf etme veya 51. maddeyi sınırlama niyetinde oldukları görüşünün kabul edilemez olduğunu ileri sürmektedir (Taşdemir, 2006: 82). Diğer bir görüş ise Yoram Dinstein’in yaptığı önleyici (*anticipatory*) meşru müdafaa hakkı ile başlangıç halinde olan (*incipient*) meşru müdafaa hakkı arasındaki farktır. Dinstein bu görüşünü Caroline Olayı’na dayandırarak bu doktrini baz almıştır. Bu bağlamda Dinstein, “*vukuu muhakkak*” bir saldırı tehdidine karşı kendini müdafaa eden/savunmacı bir

kuvvet kullanılmasının 51. maddeye ters düşmeyeceğini ve bu hakkın meşru olduğunu vurgulamaktadır. Bu noktada karşımıza iki farklı terim çıkmaktadır. Dinstein’in vurguladığı ve meşruluğunu savunduğu vuku muhakkak saldırının yanında bir de “*vuku muhtemel*” terimi yer almaktadır. Bu terimler *pre-emptive* ve *preventive* ayrımını gözler önüne sermektedir. *Pre-emptive* kuvvet kullanma, tahrik edilmemiş “vuku muhakkak” bir tehdide karşı kuvvet kullanılmasını öngörmekte olup “meşru” kabul edilmektedir (Chris, 2003: 2). Altı Gün Savaşları olarak bilinen İsrail’in Mısır’a karşı başlattığı saldırı bu kavramsallaştırma ile meşru kılınmaya çalışılmıştır (Sauer, 2004: 133).

Preventive kuvvet kullanma ise, “vuku muhakkak” bir tehditten ziyade “vuku muhtemel” yani varsayılan potansiyel tehditlere ve risklere karşı kuvvet (Taşdemir, 2003) kullanmayı ifade etmektedir fakat uluslararası hukukta bir meşruluğu bulunmamaktadır. 1981’de İsrail’in Irak’ın Osirak Nükleer Reaktörü’nü bombalaması bu kavramla ifadelendirilmiş ve diğer ülkelere norm olarak dayatılmaya çalışılmıştır (Sauer, 2004: 133). *Preventive* kuvvet kullanma, devletlerin, saldırgan bir eylemden hareket etmesi anlamına gelir ki, bu tam olarak niyet okumadır. Bir saldırı olmadan önce o saldırının ne zaman ve ne boyutta olacağı bilinmeden yapılacak bir meşru müdafaaan aciliyet, oranlılık ve gereklilik durumunu tespit etmek imkânsızdır. Tüm bunların dışında, “*meşru müdafaa hakkını kullanacak devlet, saldırgana karşı orantılı olmalı*” ibaresinin burada hiçbir geçerliliği ve tekabül ettiği yer olmayacaktır. Bu durum da uluslararası sistemin güvenliğini ve barışını temin etmeye çalışan uluslararası hukuku içinden çıkılmaz bir hale sokacaktır. Kaldı ki, 51. maddede yer alan tanıma göre, bir devlet kendisine yapılan saldırıya BM Güvenlik Konseyi (BMGK) devreye girene kadar meşru müdafaa adı altında karşı saldırı düzenleyebilir. BMGK uluslararası barış ve güvenliği sağlamak amacıyla önlemler ve yaptırım kararı aldığı an, mağdur devlet müdafaa hakkına son verip bu görevi BMGK’ya bırakmak durumundadır. Bu durum göz önüne alındığında, olmayan bir saldırıya karşı BMGK’nın üstlendiği bir saldırı da olmayacak ve önlem amacıyla saldıran devlet, sınırsız bir yetki ve zamana sahip olacaktır.

Sonuç

11 Eylül terör saldırısı hem ABD için hem de milyonlarca insanın yaşamı için bir dönüm noktası olmuştur. 11 Eylül saldırısı ardından uygulamaya konulan Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi, yeni dünya düzeninde ABD'nin en büyük sorunu olan terör eylemleriyle yüzleşmek ve bunların üstesinden gelebilmek için yapılandırılmış gibi görünse de saldırgan bir dış politika enstrümanı haline dönüşmüştür. Bush Doktrini olarak adlandırılan Amerikan dış politikası, 11 Eylül saldırısına bir cevap niteliğinde ortaya çıkmış fakat daha çok küresel sistemde varlığını devam ettirmiştir. Başlangıçta Afganistan işgalini tanımlamak için kullanılan doktrin, daha sonra “önleyici saldırı” olarak genişletilip çeşitli seviyelerde operasyonlarla özellikle Ortadoğu’da uygulamaya konulmuştur. Bush yönetimi tarafından Ortadoğu’da demokrasi yaymak ve terörist yuvalarını temizlemek gerekçesiyle uygulamaya konulan bu doktrin ve yeni güvenlik anlayışı, ABD'nin dış politika yapımında tek taraflı keyfî bir politika izlemesine katkıda bulunmuştur. ABD, BM dâhil hiçbir kurum ve devletin onayına başvurmadan yapacağı önleyici saldırıları, kendisine karşı bir tehdit

hissettiği anda uygulamaya koyacağını açıklamıştır. Bu tavrıyla tehdidin varlığının acil, ivedi ve ABD’ye karşı bir tutum sergilemesine gerek duymadan, dünyanın neresinde bir terör yapılanması olursa orası ABD’ye karşı potansiyel tehdittir anlayışı ile uluslararası hukuk teamüllerini alt üst eden bir politikayı sistemin ortasına koymuştur.

Sonuç olarak, faraziyesindeki tehdidi ortadan kaldırmak için gerekirse tek başına harekete geçmeyi ilkeleri arasına koyan Bush Doktrini, esas itibarıyla hukuksal bir doktrin değildir; BM Anlaşması'nın ruhuna ve lafzına aykırı siyasal bir doktrindir (Falk, 2003). Önleyici meşru müdafaa hakkı ise uluslararası sistemin istikrarını temelden sarsacak, tehlikeli sonuçlar doğurabilecek bir kavramdır. Böyle bir hakkın tanınması ve geniş yorumu ile kullanılması *jus cogens* (buyruk kural) olan “kuvvet kullanma yasağı”na hâlel getirecek ve çatışmaları git gide daha da arttıracaktır. BM Anlaşması kurallarını dikkate almayarak ona aykırı yapılan her eylem, uluslararası ilişkileri hukuk kurallarının değil gücün düzenlediği fikrine her geçen gün biraz daha katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Chomsky, N. (2011). *Halk Üzerinden Kazanç: Neoliberalizm ve Küresel Düzen*. İstanbul: Everset.
- Hobsbawn, E. (2008). *Küreselleşme, Demokrasi ve Terörizm*. İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Davutoğlu, A. (2002). *Küresel Bunalım*. İstanbul: Küre.
- Steger, M. (2006). *Küreselleşme*. Ankara: Dost.
- Strange, S. (2008). “Devletlerin Azalan Otoritesi”, David Held&Anthony McGrew (ed.) , *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışmaları içinde* (155-164). Ankara: Phoenix.
- Dresner, A. (2009). *Policy of Preemptionorthe Bush Doctrine*.
- Kellner, D. (2007). “Globalization, Terrorism, and Democracy: 9/11 and its After math”, InoRossi (ed.), *Frontiers of Globalization Research* içinde (243-268). doi: 10.1007/978-0-387-33596-4_11.
- Kay, S. (2004). *Globalizatoın, Power, and Security*. doi: 10.1177/0967010604042533.
- Hekimoğlu, M. (2013). “ABD’nin Irak İşgaline Uluslararası Hukuk Açısından Eleştirel Bir Bakış”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 34, 61-86.
- Taşdemir, F. (2006). “Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 5, 75-89.
- Brown, C. (2003). “Self-Defence in an Imperfect World”, *Ethicsand International Affairs*, 1, 2-8.
- Cural, A. (2011). *Bush Doktrini ve Askeri Gücün Önalcı ve Önleyici Savaş Kapsamında Kullanılması*. Ankara. Doktora tezi.
- Ağır, B. (2006-2007). “Bush Doktrini: Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı? ”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 12, 71-100.
- Aydın, M. (2003). “Amerika Dünyadan Ne İstiyor? ABD’nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Dış Politikası”, *Stradigma.com*, 4, ISSN: 1303-9814.
- Önal, H. (2010). “ABD’nin Afganistan Politikasının Açmazları: Bölgesel Bir Analiz”, *Uluslararası Hukuk ve Politika*. 23, 43-71.
- Sümer, G. (2008). “Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 19, 119-144.
- Nye, Joseph. (2008). “Küreselleşme: Yeni Olan Ne? Olmayan Ne?”, David Held&Anthony McGrew (ed.), *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışmaları içinde* (97-107). Ankara: Phoenix.